

PBL kompetens

PBL webbutbildningar

Handledarmaterial Byggprocessen och kulturvärden

Innehållsförteckning

Avsnittets innehåll och upplägg	3
Avsnittets olika delar	3
Att tänka på när ni planerar utbildningen.....	4
Övningar att arbeta med när ni ser avsnittet	4
Fråga: Vilket underlag använder ni för att bedöma varsamhetskravet och förvanskingsförbudet?	4
Tänkbara diskussionspunkter:.....	4
Fråga: Vilka kontrollpunkter anser ni är viktiga för att varsamhetskravet och förvanskingsförbudet ska tillgodoses?	5
Tänkbara diskussionspunkter.....	5
Läs mer	5
Exempel på kontrollpunkter hämtade ur olika kontrollplaner	6

Avsnittets innehåll och upplägg

En förutsättning för att bevilja startbesked är enligt plan- och bygglagen (2010:900), PBL, att varsamhetskravet kan antas bli uppfyllt och att förvanskningsförbudet kan antas bli följt. Kraven gäller såväl exteriört som interiört. Varsamhetskravet gäller alla byggnader. Ifall en byggnad ska anses vara en sådan särskilt värdefull byggnad som omfattas av förvanskningsförbudet avgörs av byggnadens värden. Det behövs då inget utpekande i förväg.

I detta avsnitt skildras hur kulturvärdena kan och bör behandlas i byggprocessen från det tekniska samrådet till slutbeskedet.

Avsnittets olika delar

00:00 Intro

00:12 Kulturvärden i byggprocessen

Inledande samtal där det konstateras att kulturvärdena ska hanteras i byggprocessen. Där diskuteras den principiella skillnaden i byggherrens ansvar mellan bygglov och anmälan. I samtalet nämns även behovet av en kontrollansvarig vid fasadåtgärder på en byggnad som är en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 8 kap. 13 § PBL.

02:24 Tekniskt samråd

I samtalet diskuteras framförallt vilket underlag byggnadsnämnden kan kräva in för att kunna bilda sig en uppfattning om att varsamhetskravet kan antas bli uppfyllt och att förvanskningsförbudet följs.

05:05 Film

Mats Ronnevik, tidigare antikvarie vid stadsbyggnadskontoret i Trollhättan, berättar om en varsamt utförd tilläggsisolering av några hus i Trollhättan.

06:54 Varsamhetskraven och de tekniska egenskapskraven

I samtalet tydliggörs att vid ändring av byggnad får de tekniska egenskapskraven anpassas med hänsyn till varsamhetskravet och förvanskningsförbudet.

10:34 Samtal med kommun

Lena Boox, antikvarie vid Bygglov och Fysisk planering, Gävle kommun berättar om hur Gävle kommun hanterar kulturvärden vid det tekniska samrådet och vilket underlag de begär in.

14:25 Fråga

På en frågeplatta vissas texten: Vilket underlag använder ni för att bedöma varsamhetskravet och förvanskningsförbudet?

14:32 Kontrollplan

Kontrollplanen ska bland annat säkerställa att förvanskningsförbudet följs och att kravet på varsamhet uppfylls. I samtalet diskuteras vad som kan vara relevanta kontrollpunkter med avseende på varsamhetskravet och förvanskningsförbudet.

17:42 Samtal med kommun

Lena Boox, antikvarie vid Bygglov och Fysisk planering, Gävle kommun berättar om hur de hanterar kulturvärden i kontrollplanen.

19:17 Fråga

På en frågeplatta vissas texten: Vilka kontrollpunkter anser ni är viktiga för att varsamhetskravet och förvanskningsförbudet ska tillgodoses?

19:26 Startbesked – slutbesked – arbetsplatsbesök

I samtalet kommenteras bland annat vad som gäller för bygglovsbefriade åtgärder och vad som behöver tas upp i anmälningsärendet när det inte har föregåtts av något bygglov. Det påpekas även att många av undantagen från lovplikten inte gäller för särskilt värdefulla byggnader och bebyggelseområden.

21:59 Avslutande samtal med kommun

Lena Boox, antikvarie vid Bygglov och Fysisk planering, Gävle kommun berättar om erfarenheten av att tydliggöra kulturvården i kontrollplanen.

24:13 Avslut**Att tänka på när ni planerar utbildningen**

I utbildningen är det lika viktigt att se avsnitten som att samtala om de frågor och exempel som handledarmaterialet tar upp. I utbildningen finns två frågeplattor inlagda. Genom att pausa där ges utrymme att diskutera olika frågor kopplade till det som nyss tagits upp. Det finns även möjlighet att pausa filmen på andra ställen.

Frågorna är medvetet öppna och ska främst ses som en rubrik för respektive övning. Utforma övningen utifrån den tid ni har avsatt. Diskutera utifrån en eller flera av nedanstående frågor.

Komplettera gärna med egna exempel eller egna frågor!

Bestäm form för diskussionen. Ska det kanske vara bikupa eller storgrupp? Tänk också i förväg igenom hur diskussionerna ska redovisas.

Övningar att arbeta med när ni ser avsnittet

Fråga: Vilket underlag använder ni för att bedöma varsamhetskravet och förvanskningsförbudet?

Finns det någon kommun i länet (eller ett grannlän) som har en antikvarie anställd vid stadsbyggnadskontoret eller har andra rutiner för att hantera kulturvården i byggprocessen, kan det vara givande att låta dem berätta hur de arbetar.

Tänkbara diskussionspunkter:

- Tas varsamhetskravet och förvanskningsförbudet upp vid det tekniska samrådet? Förs det resonemang om hur de påverkar tillämpningen av de tekniska egenskapskraven?
- Känner kommunernas handläggare igen sig i Gävle kommuns sätt att arbeta? Om inte, skulle det fungera i den egna kommunen? Varför/varför inte?
- Har kommunen tillgång till en tillräcklig kompetens för att förhålla sig till varsamhetskravet? Hur hanteras det när kommunen inte har tillgång till egen kompetens?
- Vilka krav ställer kommunen på byggherren att tillhandahålla ett underlag? Hur ser rollfördelningen kommun/byggherre ut?

- Vilket underlag och i vilka situationer behövs ett underlag för att kunna bedöma ifall varsamhetskravet uppfylls och förvanskningsförbudet följs? När behövs en antikvarisk förundersökning?

Fråga: Vilka kontrollpunkter anser ni är viktiga för att varsamhetskravet och förvanskningsförbudet ska tillgodoses?

Uppmana gärna deltagarna att ta med egna konkreta exempel och låt dessa bilda underlag för den fortsatta diskussionen. Utgångspunkten för diskussionen kan också tas i de i bilagan angivna exemplen på kontrollpunkter. Har diskussionen svårt att komma igång kan det vara bra att ha förberett ett konkret exempel i ord.

Som underlag för en diskussion om vilka kontrollpunkter som kan vara relevanta bifogas två bilagor:

- En anonymiserad sammanställning av olika kontrollpunkter avseende varsamhet hämtade från olika faktiska kontrollplaner. I samtliga fall fanns det även angivet vad kontrollen skulle ske emot och hur kontrollen skulle utföras.
- Mall Kontrollplan – Sakkunnig kontroll av kulturvärden. Ett av flera exempel på kontrollplaner som Region Gotland har publicerat på sin hemsida. [Länk](#)

Bilagorna är endast avsedda att fungera som underlag för en diskussion. De ska inte ses som en rekommendation om lämpliga kontrollpunkter.

Tänkbara diskussionspunkter

- Vilka punkter är relevanta? Vad ska de kontrolleras mot? Behövs andra typer av kontrollpunkter? Bör kontrollen avse processen eller faktiskt resultat? Vilka är de kritiska skedena?
- Hur ska en kontrollpunkt om kulturvärden utformas för att den ska gå och följa upp inför slutbesked?

Läs mer

Mer om kontroll av kulturvärden i byggprocessen kan man läsa på PBL kunskapsbanken under temat Kulturvärden [Länk](#)

I ett äldre webbseminarium finns det 32 min 50 sek in en film där en sakkunnig kulturvärden skildrar hur hon har arbetat med ett konkret ärende. [Länk](#)

Exempel på kontrollpunkter hämtade ur olika kontrollplaner

I kontrollplanerna anges det bl. a att kontrollen ska ske mot A-ritningar, rumsbeskrivningar, detaljplan och kulturhistorisk förundersökning. Emellanåt anges det att utförandet ska ske enligt anvisningar av sakkunnig kulturvården. Som kontrollmetod anges vanligen okulär besiktning.

Diskutera utifrån exemplen hur relevanta kontrollpunkter bör formuleras. Är punkterna tillräckligt precisa, konkreta och relevanta?

Utseende, form, material och färg. Detaljer utvändigt på boningshuset ska utlåtande av KUL ske innan och efter utförandet.	
Ny bröstning överensstämmer med befintlig.	
Sockel, panel, takfot med profilerade tassar och pärlspånt samt dekorativ nedersta bärläkt lika befintligt.	
Kulör väggpanel Faluröd.	
Fönster enligt ritning och utlåtande sakkunnig.	
Ny fönsterkarm, placering, karmmått.	
Fasadputs och kornstorlek puts.	
Avfärgning putsfasad.	
Balkongers utförande.	
Utformning nya fönster och dörrar.	
Fönsterdörrar utförs med genomgående spröjs och detaljer lika befintliga fönster.	
Fasaddetaljer. Ingen åtgärd. Uppdags skadade delar ska samråd ske med antikvarisk sakkunnig	
Entrédörr. Underhåll ska utföras med samma material och metod som befintlig.	
Fasadkompletteringar av listverk etc ska utföras exakt lika befintliga med hyvlat virke.	
Nya fönster ska utföras lika befintliga och målningsbehandlas med linoljefärg lik befintlig.	
Befintliga grindar flyttas enligt ritning och återmonteras.	
Befintliga spegeldörrar inne i lägenheterna bevaras, några flyttas enligt ritning.	
Tak- och golvlister, socklar, fönster och fönsterfoder bevaras och kompletteras med exakt lika utförande.	
Väggfast skåp i rum X flyttat till nytt läge enligt ritning.	
Rum X, fasta snickerier enligt rumsbeskrivning.	

Demontering av värdefulla byggnadsdetaljer.	
Förvaring av demonterade byggnadsdetaljer under byggtiden.	
Detaljutföranden avseende urspr. snickerier och byggnadsdetaljer.	
Återställande av fasad efter byggnadsställning.	
Rivning av väggar till mindre rum.	
Demontering av trappor.	
Återmontering av trappor.	
Anpassning/bevarande av snickerier och stuckaturer. (Kontroll av att snickerier hanteras på ett varsamt sätt och att ifyllnadsbitar vid demonterade väggar anpassas till befintliga.)	
Håltagning för installationer. (Kontroll av att nya genomföringar i väggar utförs i största mån vid befintliga genomföringar för att bespara de befintliga väggarna)	
Fasader. (Kontroll av att målning sker på varsamt sätt samt att en färgtyp använd som inte innebär någon negativ inverkan på kulturvärdena.)	
Håltagning för hiss. (Övervakning att väggar demonteras enligt K-ritningarna och att inga ingrepp sker i butikslokalens fasta inredning.)	
Återställande körport. (Övervakning att befintliga dörrar ställs upp vid sidan av den nya hissen samt att hissdörrarna dekormålas.)	
Fasadrenovering. (Det finns bomputs som gör att delar behöver knackas ner och putsas om. Putsentreprenör ska samråda med antikvarie innan arbetet påbörjas. Kontinuerliga avstämningar under arbetets gång kan behövas.)	
Rivning av tillbyggnad. (Innan rivning av tillbyggnad påbörjas går entreprenör och antikvarie igenom tillvägagångssätt för att minimera påverkan på den äldre byggnaden.)	

Region Gotland har publicerat flera olika exempel på kontrollplaner på sin hemsida, bland annat detta.

Kontrollplan – Sakkunnig kontroll av kulturvärden, utan kontrollansvarig

Fastighetsbeteckning		Datum
B	Sökande (Byggherre)	
E	Entreprenör (Installatör)	
AS	Antikvarisk sakkunnig (kulturvärden)	
S	Sakkunnig (Projektör, konstruktör)	

Byggmöten som antikvarisk sakkunnig ska kallas till: (skriv in datum när mötet är genomfört)

Byggskede	Datum
Byggskede	Datum
Byggskede	Datum
Byggskede	Datum
Byggskede	Datum

1. För STARTBESKED - Fyll i före byggstart

2. SLUTBESKED Fyll i under byggskedet

Aktuell kp (X)	Kontrollpunkter (kp) – kontrollen avser	Kontrollant (B, E, AS eller S)	Kontrollmetod	Kontroll mot	Datum	Signatur
	TAK					
	Plåttak, utformning (bandtäckt, skivtäckt etc)		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Plåttak, typ av plåt		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Målning plåttak; färgtyp, antal strykningar, kulör		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Tegeltak, utformning (enkupigt)		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Tegeltak, material (lertegel)		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Takdetaljer, utformning		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		

	Målning snickerier; färgtyp, antal strykningar, kulör		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	STOMME					
	Avväxling		Okulärt	K-ritning		
	Genomförning/håltagning		Okulärt	K-ritning		
	Material (kärnvirke, kalksten etc)		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	Bruk; typ, blandningsförhållande, påslag, grustyp		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	FASAD					
	Puts; nedknackning av lös puts till fast underlag		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Puts; typ av bruk, blandningsförhållande, påslag, grustyp, ytbehandling		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Trä; paneltyp, dimensioner, utformning (hyvlat, sågat etc)		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Tegel; förband, dimensioner, fog		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Detaljer; stuprör, hängrännor, foder, omfattningar, listverk		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Dörrar och fönster; utformning, materialval		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Avfärgning; färgtyp, antal strykningar, kulör		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	GRUND					
	Material (kalksten etc)		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	Sockel; utformning, materialval		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Puts; typ av bruk, blandningsförhållande, påslag, grustyp, ytbehandling		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	Avfärgning; färgtyp, antal strykningar, kulör		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	PLANK OCH MUR					
	Trä; paneltyp, dimensioner, utformning (hyvlat, sågat etc)		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Målning snickeri; färgtyp, antal strykningar, kulör		Okulärt	Teknisk beskrivning		

				eller a-ritning		
	Sten; typ, dimensioner, utformning		Okulärt	Teknisk beskrivning eller a-ritning		
	Puts; typ av bruk, blandningsförhållande, påslag, grustyp, ytbehandling		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	Avfärgning; färgtyp, antal strykningar, kulör		Okulärt	Teknisk beskrivning		
	FÄRDIGSTÄLLANDE					
X	Åtgärden är utförd enligt beviljad anmälan/bygglov	B	Okulärt	A-ritning		
X	Åtgärden är utförd enligt inlämnad teknisk beskrivning	B	Okulärt	Teknisk beskrivning		

A-ritning = Arkitekturritning
 BBR = Boverkets byggregler

K-ritning = Konstruktionsritning
 BBR finns på www.boverket.se

Underskrift av byggherre, efter färdigbyggt projekt

Datum

Boverket

Myndigheten för samhällsplanering,
byggande och boende

Box 534, 371 23 Karlskrona
Telefon: 0455-35 30 00
Webbplats: www.boverket.se